

SLÁVA ŠLACHETNÝM 2016. VOJENSKÍ DUCHOVNÍ / KAPITÁNI POVSTANIA 1848-49. SLÁVA ŠLACHETNÝM IV. OSUDY KAPITÁNOV SLOVENSKÝCH DOBROVOĽNÍKOV 1848/49 A VOJENSKÝCH DUCHOVNÝCH. Liptovský Mikuláš : Spolok Martina Rázusa, 2016. 287 s.

Jana Pácalová

Kolektívna monografia *Osudy kapitánov slovenských dobrovoľníkov 1848/49 a vojenských duchovných* je štvrtým pokračovaním cyklu *Sláva šlachetným*. Interdisciplinárny presah zaistil pestrý autorský kolektív trinástich vedeckých pracovníkov z rôznych výskumných inštitúcií s rozličnými výskumnými zameraniami, ktorých (t. j. autorov, ako aj ich domovské pracoviská) ďalej uvediem pri jednotlivých kapitolách. Publikácia sa v tiráži aj rámcových častiach – *Úvode* a *Závere* od Jána Juráša a Daniely Kodajovej – hlási k tomu, že je kolektívnou monografiou, vychádzajúcou s príspevkom grantovej agentúry VEGA ako výstup grantového projektu *Historická pamäť a dejiny Slovenska – procesy inštrumentalizácie a manipulácie v 19. a 20. storočí*, ktorý sa rieši na pôde Historického ústavu SAV. Nie je však uvedený jej editor, resp. editori, ako býva pri takomto type publikačných výstupov zvykom; zodpovednou redaktorkou je Daniela Kodajová, odborným garantom Historický ústav SAV.

Výber témy publikácie osciluje medzi vojenskými a cirkevnými dejinami v úzkom prepojení na národné hnutie v podmienkach habsburskej ríše (v prvej časti publikácie), Československej republiky, vojnovnej Slovenskej republiky a (okrajovo) novších dejín duchovnej služby v armáde Slovenskej republiky (v druhej časti publikácie). Ako zdôrazňujú autori úvodu: „*Slovenská historiografia a historiografie okolitých krajín (...) dlhodobo mapujú národotvorné*

procesy, vývoj jednotlivých národných hnutí v moderných dejinách s vyústením emancipačného zápasu do samostatnej štátnosti. Projekty kultúrnej spolupráce, petície, prosbopisy a politické programy sa mnohokrát analyzovali. Všetky historiografie nástupníckych štátov zhodne konštatujú, že sloboda a práva sa nerodili ľahko, bolo ich treba vybojovať, priniesť obeť. S odstupom času sa však strácajú individuálne osudy účastníkov tohto boja a javia sa ako jednoliata skupina“ (s. 8). Zámerom autorského kolektívu bolo predovšetkým zmapovať pôsobenie dobrovoľníckych kapitánov a vojenských duchovných od revolúcie 1848/49 do súčasnosti, v prvom rade tých, ktorým historiografia, literárna veda a vojenski historici venovali doposiaľ menej pozornosti (v tomto zacielení je výnimkou Ján Francisci, chronicky známy ako kapitán predovšetkým vďaka známemu obrazu Petra Michala Bohúňa, na ktorý ako na reprezentatívny symbol účasti Slovákov v revolúcii v povedomí verejnosti upozorňuje v monografii viacero autorov), a to najmä z optiky predstaviteľov cirkví a v kontexte činnosti armádných kňazov v ozbrojených konfliktoch, ktorá bola doteraz takmer nepovšimnutá. Kritériom výberu reflektovaných osobností bola účasť v revolúcii na strane slovenských politických záujmov, pod zástavami slovenských dobrovoľníkov a pôsobenie kňazov, ktorí opustili civilné cirkevné zbory a vstúpili do duchovnej služby pri dobrovoľníckych oddieloch a v armádach rôznych režimov.

Popri takto zamýšľanom primárnom zacielení prináša monografia vo svojej prvej časti nové pohľady na revolúciu 1848/49 v habsburskej monarchii a jej uhorský a slovenský kontext. Ťažiskom príspevkov, ktoré sa venujú problematike z tohto obdobia, sú osudy slovenských národovcov, predovšetkým kňazov, ktorí sa aktívne zapojili do revolučného diania alebo s ním rôznymi spôsobmi spolupracovali (organizácia zhromaždení, čítanie marcových zákonov, organizácia a účasť v národných gardách a dobrovoľníckych zboroch). Zameranie pozornosti na aktivity priamych účastníkov a ich osudy bezprostredne spojené s aktívnou účasťou v revolúcii priamo podmienilo charakter väčšiny týchto kapitol, ktoré sú písané ako portréty vybraných osobností (*Kapitán dobrovoľníckeho vojska Janko Kráľ*, autorka Daniela Fiačanová, cirkevná archivárka a správkyňa Knížnice Martina Rázusa; *Janko Francisci, najznámejší kapitán slovenských dobrovoľníkov*, autorka Daniela Kodajová, Historický ústav SAV; „*Za krále a národ“ cestou do Aradu. Odbojník Ctiboh Zoch uprostřed oravské scenerie*, autor Rastislav Stanček, Filozofická fakulta Univerzity Komenského; *Ján Lehotský – rebelující zeman v luteráku*, autor Stanislav Žiška, gymnázium v Liptovskom Hrádku; *Traja kapitáni a jeden poručík. Janko Kučera, Ján Baltazár Jesenský-Gašparé, Michal Miloslav Bakulíny, Jur Langsfeld v slovenskom povstaní 1848 – 1849*, autor Miloš Kovačka). Ťažiskom týchto kapitol nie je reflexia zapojenia jednotlivých osobností do udalostí revolučných rokov, ale širšie kontext ich životných osudov.

Významným aspektom reflexie vybraných aktérov sú otázky ich ďalšieho života v pamäti národa, jednak ako súčasť uvedených kapitol (Kodajová, Kovačka), jednak sú samostatne tematizované. Peter Macho (Historický ústav SAV) na príklade popraveného Juraja Langsfelda sleduje spôsoby fixovania spomienok a pohľadov na dobrovoľníckych kapitánov, v konfrontácii s miestom popraveného Vilka Šuleka v rodinnej pamäti uvažuje nad rôznymi spôsobmi fungovania príbehu popraveného príbuzného v rodinnej narácii a ukazuje tiež, akým spô-

sobom životné osudy Langsfelda fungovali ako mobilizačné nástroje v kontexte štátneho prevratu (*Medzi hrdinstvom a martyriom. Juraj Langsfeld v kolektívnej pamäti*). S poslednou témou úzko súvisí kapitola *Dobrovoľníci na javiskách slovenských profesionálnych divadiel*. Juliana Beňová (Divadelný ústav) v nej na pozadí chronologického prehľadu divadelných hier od Jozefa Podhradského, Jána Chalupku, Jonáša Záborského, Ludovíta Kubániho, Martina Kukučina, VHV, Jozefa Gregora Tajovského, Ivana Stodolu a Petra Karvaša, približujúcich osudy slovenských dobrovoľníkov, a inscenačných osudov týchto hier na doskách amatérskych aj profesionálnych divadiel, upozornila na doslova „*revolúciu na profesionálnych javiskách*“ (s. 131), ktorú vyvolalo inscenovanie dvoch z nich, Stodolovej *Maríny Havranovej* a Podhradského *Holuby a Šulek*. Beňová ukázala, že inscenovanie Stodolovej hry, na Slovensku najinscenovanejšej divadelnej hry tematicky sa viažucej k udalostiam rokov 1848/49, bratislavskou a martinskou scénou bolo pohotovou reakciou na augustové udalosti roku 1968, pričom bratislavskí herci v jednom z predstavení prejavili jasný občiansky postoj odporu voči nastupujúcemu režimu (podobne bolo podľa autorky motivované aj inscenovanie Tajovského hry *Smrť Ďurka Langsfelda* Krajoým divadlom v Nitre v roku 1969), a inscenácia *Holuby a Šulek* z roku 1981 v réžii Pavla Haspru „*znamenala nielen malú, revolúciu v rovine interpretácie klasiky a využitia moderných režijných prostriedkov, ale bola novým pohľadom na národnú mentalitu (...) Dráma uvedená po prvýkrát po 131 rokoch od svojho vzniku priblížila divákovi udalosti revolúcie 1848/49, ale najmä vyslovovala to, čo vtedy nemohlo byť povedané nahlas*“ (s. 139).

Podľa autorov úvodu práve „*sústredenie sa na kapitánov a poručíkov slovenských dobrovoľníkov, teda na osobnosti, ktoré nielenže žili v dobe revolúcie, ale aktívne sa do nej zapojili, nielen formovali slovenský politický program, na papieri, ale v konečnom dôsledku organizačne participovali na budovaní ozbrojených oddielov dobrovoľníkov a priamo so zbraňou v ruke na vojenských operáciách na rozsiahlom území dnešného Slo-*

404 *venska pod vlajkami cisára i vlajkami s národnou symbolikou, prináša nový pohľad na toto obdobie našich dejín*“ (s. 8), s čím možno súhlasiť.

Druhá časť monografie sa zameriava na postavenie armádných duchovných pôsobiacich v rakúsko-uhorskej cisárskej a kráľovskej armáde v prvej svetovej vojne, v druhej svetovej vojne a počas Slovenského národného povstania. V chronologickom radení prezentuje unikátne materiály o ich živote a práci. Keďže spracovanie témy kurátov a poľných kurátov v slovenskej historiografii doteraz absentovalo, predmetné kapitoly sú potrebným príspevkom k problematike a vzhľadom na stav spracovanosti, ktorý ponúkajú, hodnotným a prínosným. Autorom sa podarilo vytvoriť pestrú mozaiku osudov vojenských kňazov pochádzajúcich zo slovenského prostredia a zhromaždiť materiál o ich rodinnom zázemí, kňazskej príprave, okolnostiach vstupu do služieb armády a účinkovaní v nej (*Genéza inštitúcie kuráta a pohnuté osudy niektorých vojenských kňazov*, autorka Daniela Kodajová; *Baltazár Ružiak a Adam Bolvan-ský, posádkoví kňazi v súradniciach doby*, autor Stanislav Žižka; *Daniel Kováč, evanjelický farár a vojenský duchovný*, autor Ondrej Rišian, duchovný ekumenickej pastoračnej služby na Veliťstve pozemných síl v Trenčíne; *Duchovná služba v československej armáde v rokoch 1918 – 1945*, autor Marian Bodolló, generálny duchovný Ústredia ekumenickej pastoračnej služby v Ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky; *Katolícki vojenski duchovni aktivne zapojeni do SNP*, Tomáš Huďa, Univerzita Komenského). Obraz o kurátskom pôsobení duchovných dopĺňajú informácie o ich publicistickej, literárnej, spoločenskej a spolkovvej činnosti súvisiacej s vykonávaním funkcie kuráta, distribuované naprieč jednotlivými kapitolami aj samostatne tematizované. Literárnu výpoveď o hrôzach vojny z perspektívy Ignáca Grebáča-Orlova, Vladimíra Roya, VHV, Ivana Lilgeho a Martina Rázusa priblížila Dana Hučková (Ústav slovenskej literatúry SAV, kapitola *Na bojisku aj v zázemí. Skúsenosť prvej svetovej vojny v diele kňazov – spisovateľov*). V kontexte literárnou historiografiou nerefektovanej témy

upozornila na to, že vojna predstavovala pre literárne činných kňazov zásadný prevrat v chápaní cirkvi ako inštitúcie, neraz vedúci k strate viery v Boha, a mala bezprostredný dosah na charakter literárnej výpovede v kontexte diela autorov aj neskoršie literárnohistorické hodnotenie a situovanie ich diela v kontexte súdobej literatúry: „*V literárnej tvorbe z vojnových rokov [sa] vo výraznej miere aktualizovali žánre typické pre kázňovú literatúru, ako sú modlitby, vzdychy, náreky, prosby a suspiriá, čo do istej miery viedlo k tomu, že vojnová poézia v žánri náboženskej lyriky bola v rámci neskorších literárnohistorických výkladov z ideologických dôvodov prehliadaná. Keďže počas vojny sa rozpadol knižný trh a slovenské knihy nevychádzali (...) daná tvorba bola primárne uverejňovaná v dobových periodikách (...) a na ich stránkach aj poväčšine ostala roztratená, lebo iba malá časť textov z tohto tematického okruhu bola v povojnovom období zaradená do knižných autorských edícií*“ (s. 189).

Akokoľvek dôverne poznám úskalia spojené s edičnou a technickou prípravou knižných publikácií vo vedeckej oblasti, nedá mi nevy-sloviť na margo predmetnej monografie niekoľko kritických poznámok – či práve preto, že ide o kolektívnu monografiu ako jeden z najhodnotnejších knižných výstupov, a aj preto, že z tematického hľadiska aj spracovaním ide o výstup kvalitný a prínosný. Už práve preto by si zaslúžil dôslednú jazykovú redakciu. Nenarážam len na odstránenie duplicitných či doplnenie chýbajúcich (ako v poslednom citáte) slov, vyhnutie sa zbytočným gramatickým faux pas (použitie ypsilonu v základnej číslovke skloňovanej podľa vzoru päť; skloňovanie prídavného mena spojeného s podstatným menom stredného rodu, ako keby išlo o podstatné meno mužského rodu) či ustráženie formálnych náležitostí textu (dôsledné odsadzovanie odsekov, použitie jednoduchšej úvodzovky na označenie citátu vo vnútri citátu a i.), ale aj na vytvorenie a zachovanie celkového dojmu publikácie ako kolektívnej. Teda napríklad zjednotenie písania čísloviek vyjadrujúcich roky (číslom alebo slovom) a zjednotenie písania revolúcie 1848/49 (v publikácii sa uvádza aj vo forme 1848-49,

1848–1849, dvojako dokonca na obálke knihy). Odkazy na grantový projekt, v rámci ktorého bola kapitola napísaná, sa uvádzajú na konci kapitol, na s. 176 je však odkaz nesystematicky súčasťou poznámky pod čiarou. V takomto type publikačného výstupu pôsobí neadekvátne duplicitný spôsob prezentácie autorského subjektu použitím nominatívu singuláru a autorským plurálom. Dokonca aj v kapitolách od jedného autora či v rámci jednej kapitoly je to raz tak, inokedy inak, azda podľa ľubovôle. Ide o zbytočné znižovanie úrovne „formy“, ktorá by, akokoľvek na prípravu knižných výstupov nie je dostatok času, pracovnej sily ani prostriedkov, nemala pokrívkať za obsahom.

Mgr. Jana Pácalová, PhD.

Ústav slovenskej literatúry SAV

Konventná 13

811 03 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: pacalovakorekt@gmail.com